

MASOFAVIY (ONLINE) SUD JARAYONLARINING KAMCHILIKLARI VA ULARNI BARTARAF ETISH CHORALARI

*IIV Akademiyasi kursanti,
Xamidjonov Mashrabjon Zokirjon o'g'li*

Annotatsiya

Mazkur maqolada masofaviy (online) sud jarayonlarining ijobiy va salbiy jihatlari tahlil qilinadi. Ayniqsa, bu turdagi sud ishlarining kamchiliklari, ular yuzaga kelish sabablari va bartaraf etish mexanizmlari yoritiladi. Internet texnologiyalarining huquq sohasiga ta'siri, texnik, huquqiy va insoniΦy omillar nuqtai nazaridan ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: Masofaviy sud, onlayn sud, sud jarayoni, adolat, texnik nosozliklar, inson huquqlari, sud tizimi, raqamli xavfsizlik

Kirish

XXI asrda raqamlashtirish jarayoni barcha sohalarni, jumladan sud tizimini ham qamrab oldi. Ayniqsa, COVID-19 pandemiyasi davrida masofaviy (online) sud majlislari keng joriy etildi. Bu holat sud ishlarini davom ettirishda muhim rol o'ynadi. Biroq, bu yangi tizimda muammolar ham paydo bo'ldi. Ushbu maqolada aynan masofaviy sud jarayonlarining kamchiliklari va ularni bartaraf etish yo'llari muhokama qilinadi.

Masofaviy sud jarayonlarining afzalliklari

Tezkorlik: Sudlar geografik chegaralarsiz o'tkaziladi.

Masofaviy (onlayn) sud jarayonlarining eng muhim afzalliklaridan biri bu — tezkorlik hisoblanadi. An'anaviy (yuzma-yuz) sud majlislari ko'pincha joy, vaqt va qatnashchilarning mavjudligi bilan bog'liq cheklavlarga duch keladi. Masalan, ayblanuvchi boshqa viloyatda bo'lsa, uni sudga olib kelish vaqt, mablag' va kuch talab qiladi. Masofaviy sud esa bu muammoni yo'q qiladi.

Tejamkorlik: Transport, hujjatlar, joy xarajatlari kamayadi.

Masofaviy (onlayn) sud jarayonlarining muhim ijobiy jihatlardan yana biri bu — tejamkorlikdir. An'anaviy sudlarda ko'plab tashkiliy xarajatlar bo'ladi: qatnashchilarni sudga olib kelish, hujjatlarni bosib chiqarish, sud binosining jihozlanishi, xizmat ko'rsatish xodimlarining ishi va boshqalar. Onlayn sudlar esa bu xarajatlarni sezilarli darajada kamaytiradi.

Moslashuvchanlik: Sudyalar va ishtirokchilar istalgan joydan qatnasha oladi.

Masofaviy sud jarayonlarining muhim afzalliklaridan biri bu — moslashuvchanlikdir. An'anaviy sud tizimida barcha ishtirokchilar belgilangan vaqtda bir joyda bo'lishi shart. Bu esa, ayniqsa, band insonlar yoki uzoqda yashovchi fuqarolar uchun

qiyinchilik tugʻdiradi. Onlayn sudlar esa bu cheklovlarni bartaraf etib, sud ishlarini erkinroq va moslashuvchan tarzda tashkil etish imkonini beradi.

Masofaviy sudlarning asosiy kamchiliklari

a) Texnik nosozliklar

Internet uzilishlari

Masofaviy sud jarayonlarining asosiy tayanchi — bu barqaror internet aloqasidir. Afsuski, bugungi kunda ham barcha hududlarda internet sifati bir xil emas. Ayniqsa, chekka qishloqlar, togʻli hududlar yoki texnik infratuzilmasi zaif joylarda internet uzilishi yoki sustligi sababli sud jarayonlari izdan chiqishi mumkin.

Qurilmalarning nosozligi

Masofaviy sudlarning samarali ishlashi koʻp jihatdan foydalanuvchilarning texnik jihozlariga bogʻliq. Biroq, barcha sud ishtirokchilarida yuqori sifatli va ishonchli ishlovchi qurilmalar mavjud emas. Kompyuter, mikrofon, kamera yoki naushnik kabi vositalardagi nosozliklar yoki ishlamasligi sud jarayonining toʻgʻri va adolatli oʻtishiga jiddiy toʻsqinlik qiladi.

Video sifatining yomonligi

Masofaviy sud jarayonlari texnologiyaga tayanadi. Bu texnologiya muhim komponentlaridan biri — video sifatidir. Sud muhokamasining adolatli va samarali oʻtishi uchun sud ishtirokchilarining yuzi, ifodasi, xatti-harakatlari va reaksiyalari tiniq koʻrinishi lozim. Ammo past sifatli yoki uzilib-uzilib turadigan video buni imkonsiz qiladi.

b) Raqamli savodsizlik

- Ayrim ishtirokchilar, ayniqsa yoshi katta fuqarolar texnologiyadan foydalanishni bilmasligi

c) Adolatli sud muhokamasiga putur yetishi

- Sudyalar ishtirokchilarning tana tili, emotsiyalarini toʻliq kuzata olmaydi
- Guvohlarning bosim ostida gapirish ehtimoli ortadi (ular nazorat qilinmaydi)

d) Maxfiylik va xavfsizlik muammolari

- Sud jarayonlari yozib olinishi va tarqatilishi xavfi
- Parol, identifikatsiya, autentifikatsiya muammolari

e) Huquqiy tartibotlar mos emasligi

- Amaldagi qonunlar toʻliq raqamli sudlar uchun moslashtirilmagan

Kamchiliklarni bartaraf etish choralari

a) Texnik infratuzilmani yaxshilash

- Sudlar uchun maxsus onlayn platformalar yaratish
- Uzluksiz internet va elektr taʼminoti kafolatini berish

b) Sud ishtirokchilarini oʻqitish

- Sudyalar, advokatlar va fuqarolar uchun raqamli savodxonlik kurslari

c) Normativ-huquqiy bazani takomillashtirish

- Masofaviy sud jarayonlarini tartibga soluvchi qonun va me'yoriy hujjatlarni ishlab chiqish

d) Raqamli xavfsizlikni ta'minlash

- Sud majlislarining maxfiyligini saqlash uchun shifrlangan aloqa vositalaridan foydalanish
- Identifikatsiyani kuchaytirish (biometrik tasdiqlash)

e) Gibrid sud jarayonlari

- Ahamiyatli sudlar oflayn o'tkazilib, kichik va texnik ishlar onlayn tarzda davom ettirilishi

Xulosa

Masofaviy sud jarayonlari zamonaviy sud tizimi rivojida muhim qadam bo'lsa-da, u turli xil kamchiliklarga ega. Ayniqsa, texnik, huquqiy va insoniy omillar bu tizimning samaradorligini pasaytiradi. Biroq, to'g'ri chora-tadbirlar, qonunchilik va texnologik rivojlar bilan bu muammolarni bartaraf etish mumkin. Kelajakda sud tizimi uchun aralash (gibrid) model optimal yechim bo'lib qolishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi ma'lumotlari – www.supcourt.uz
2. "Elektron sud tizimi va raqamli adolat", *Adolat* gazetasi, 2022
3. UNODC: Guidelines on the use of video conferencing in judicial proceedings
4. European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ), 2020 Report
5. S. Karimov, "Huquq tizimida raqamli texnologiyalar", Toshkent yuridik universiteti nashri, 2021
6. World Bank Group – Digital Justice Services Report, 2021